

Nuorten rahapelihaitat ja pelaamiseen liittyvät harhakäsitykset

SUSANNA RAISAMO & TOMI LINTONEN

Suomessa rahapelaaminen ja siihen liittyvät ilmiöt ovat olleet paljon esillä vuosituhaten vaihteesta lähtien (ks. esim. Tammi 2008). Julkisen ja rahapelipoliittisen keskustelun kärkiaiheita ovat olleet pelaamisesta aiheutuvien sosiaalisten, terveydellisten ja taloudellisten haittojen ehkäisy ja vähentäminen. Haitat voivat kohdistua pelaajan itsensä lisäksi lähiympäristöön ja koko yhteiskuntaan. Vuonna 2010 voimaantulleen rahapelaamisen alle 18-vuotialta kieltävän lain pyrkimyksenä on suojella alaikäisiä entistä tehokkaammin pelaamisen kielteisiltä seurauksilta. Samalla se viestittää yhteiskunnan asettamasta normista, jossa rahapelaaminen ei kuulu alle 18-vuotiaan elämään. Lain olemassaolo luo perustaa ehkäisevälle toiminnalle niillä arkielämän areenoilla, joilla nuoria kohdataan ja työtä tehdään. Laki yksin ei kuitenkaan suojele alaikäisiä rahapelaamiselta ja sen aiheuttamilta haitoilta, vaan menestyksekkään ehkäisevän työn edellytys on aina vankka tutkimustieto ja sen pohjalta muodostuva ehkäisevän työn toimintakäytäntöjen kokonaisuus.

Tietopohja puutteellista

Tietoa nuorten rahapelaamisen yleisyydestä saadaan kansallisista väestökyselyistä (esim. Koulu-terveyskysely). Vuoden 2010 Koulu-terveyskyselyyn vastanneista peruskoulun oppilaista yli puolet (63 %) oli pelannut rahapelejä edeltävän vuoden aikana. Nuorten pelaamisen yleisyys tunnetaan, mutta muilta osin tietopohja on vielä varsin puutteellista. Nuorten parissa työskenteleville on tuotettu runsaasti materiaalia ja tukiaineistoja, mutta tiedeyhteisön tuottamia tieteellisiä artikkeleita ja analyyssejä nuorten pelaamisesta on tarjolla niukasti. Myös kansainvälisessä tutkimus-

kirjallisuudessa on havahduttu siihen, että nuorten rahapelaamisen tutkimus on ollut pääosin kuvailevaa ja pelaamisen yleisyyttä kartoittavaa (ks. Blinn-Pike & al. 2010). Tiedetään, että nuoret ovat muita ikäryhmiä alttiimpia rahapeliongelmiille. Rahapeliongelma on ilmiönä moniulotteinen. Vakavimmassa muodossaan rahapeliongelma viitataan tutkimuskirjallisuudessa diagnostiset kriteerit täyttävään peliriippuvuuteen. Peliriippuvuutta on tutkittu lähinnä aikuisväestössä. Käytössä olevien mittareiden soveltuvuutta nuorten peliongelmiin ja haittojen kartoittamiseen on kritisoitu (Stinchfield 2010). Luotettavia, nuoren kehitysvaiheen huomioon ottavia menetelmiä on kehitetty toistaiseksi vähän.

Osin tutkimustiedon niukkuuden vuoksi ei ole syntynyt yhteistä näkemystä siitä, millaiset ehkäisevän työn käytännöt tehokkaimmin purisivat juuri nuorten pelaamiseen. On ilmeistä, että on pyrittävä entistä paremmin tunnistamaan nuorten pelaamiseen liittyviä erityispiirteitä ja rahapeliongelmilta suojaavia tekijöitä.

Vuonna 2012 julkaisimme kansainvälisillä foorumeilla kaksi tutkimusta. Analysoimme nuorten kokemia pelihaittoja heidän omasta näkökulmastaan ja selvitimme, millaisia käsityksiä nuorilla oli omien ikätovereidensa rahapelaamisesta (Raisamo & Lintonen 2012; Raisamo & al. 2012). Kyseessä olivat tietävästi ensimmäiset suomalaiset aiheesta käsittelevät tutkimukset; myös kansainväliset tutkimukset aiheesta ovat harvalukuisia. Ikätoverisuhteiden tiedetään olevan tärkeä nuorten käyttäytymistä ohjaava tekijä. Nuoret muokkaavat käyttäytymistään ja käsityksiään jatkuvassa vuorovaikutuksessa ympäristöönsä ja vertaisryhmiinsä. Se, millaisia käsityksiä nuorilla on rahapelaamisesta ja sen hyväksyttävyydestä lähiympäristössään, vaikuttaa myös heidän omaan pelaamiseensa.

Aineistona käytimme Nuorten terveystapatutkimuksen vuonna 2011 kerättyä valtakunnallista postikyselyaineistoa. Kyselyyn vastasi yhteensä 4 566 12–18-vuotiaasta nuorta (vastausprosentti 46). Vastanneista 1 899 oli poikia ja 2 667 tyttöjä. Kuvaamme tässä tutkimustemme päätulokset ja pohdimme niiden merkitystä osana laajempaa nuorten rahapelaamisen ja pelihaittojen ehkäisykokonaisuutta.

Tunnetason haittoja, riitoja ja vuorokausirytmien häiriintymistä

Valtaosa tutkimuksemme kohteena olleista nuorista pelasi kohtuullisesti, eikä pelaamisesta aiheutunut heille merkittäviä haittoja. Säännöllisesti (vähintään viikoittain) rahapelejä pelanneille pelaaminen aiheutti ennen kaikkea tunnetason haittoja, kuten syällisyyttä ja häpeää (taulukko 1). Lisäksi pelaamisesta oli aiheutunut riitoja vanhempien ja ystävien kanssa. Joka kymmenes koki rahapelaamisen haittaavan vuorokausirytmää. Vuorokausirytmien häiriintymiseksi tutkimuksemme tuloksista kävi ilmi myös poissaolot koulusta ja koulutehtävien häiriintyminen. Sen sijaan rahan kulutukseen kytkeytyvät ongelmat olivat harvinaisia. Pelaamisen tiheys oli odotetusti yhteydessä haittojen kokemiseen. Päivittäin pelaavat kokivat eniten rahapelaamiseen liittyviä haittoja. Merkille pantavaa kuitenkin oli, että myös satunnaisesti pelaavat nuoret raportoivat haittakokemuksista – joskin selvästi harvemmin kuin säännöllisesti pelaavat. Tyttöjen ja poikien haittakokemuksissa ei ollut eroja.

Tutkimuksemme tulosten perusteella liiallisen pelaamisen seuraukset eivät kosketa vain nuorta itseään, vaan haitat heijastuvat perheen ja ystävien lisäksi myös koulunkäyntiin. Onkin syytä korostaa nuoren tärkeimpien kasvuympäristöjen eli kodin ja koulun merkitystä pelihaittojen ehkäisyssä. Ehkäisevä työ näillä areenoilla on kuitenkin ottamassa vasta ensiaskeliaan. Rahapeli-ongelmissa auttavaan puhelimeen *Peluurin* tulleiden yhteydenottojen perusteella tiedetään, että nuorten rahapelaaminen huolestuttaa vanhempia (Jaakkola 2008). Vanhemmat kokevat, että heiltä puuttuu välineitä nuorten pelaamisen hallitsemiseksi ja ehkäisemiseksi.

Vaikka pelaamisesta ei tutkimuksemme mukaan koitunut nuorille merkittäviä taloudellisia haittoja, varhain aloitettu pelaaminen voi osal-

la nuorista johtaa taloudellisiin ongelmiin myöhemmässä elämänvaiheessa. Yhteinen vastuunme aikuisina ja vanhempina on toimia linjassa yhteiskunnan asettaman normin kanssa: alaikäisten rahapelaamista tulee valvoa, ja siihen pitää puuttua ennen kuin haitallisia vaikutuksia ilmenee. Aikuisten asenteilla ja suhtautumisella pelaamiseen on haittojen vähentämisen ja ehkäisyyn kannalta suuri merkitys. Aika ajoin lieneekin hyvä pohtia, millaisen esimerkin rahapelaamisesta omalla suhtautumisellamme ja käyttäytymisellämme nuorille annamme.

Koulujärjestelmä tavoittaa lähes kaikki nuoret vähintään yhdeksän vuoden ajan. Koulujen opettajat ja oppilashuollon henkilöstö ovat tietoisia ja myös kiinnostuneita nuorten pelaamisesta. Ongelmana kuitenkin on, että nuorten pelaamisen käsittelyn tueksi ei kouluissa juuri ole ollut tarjolla työvälineitä tai selkeää toimintamallia. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa työskentelevän henkilöstön valmius keskustella nuorten kanssa rahapelaamisesta ja pelaamisen aiheuttamista haitoista, kuten syällisyyden ja häpeän tunteista, on ensiarvoisen tärkeää. Myös osaamista rahapeli-ongelmien tunnistamiseksi kaivataan. Ongelmien tunnistaminen sekä avun ja tuen tarpeen arviointi ovat myös tärkeitä.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos koordinoi maassamme rahapeli-ongelmien ehkäisyä ja hoitoa. Rahapeliosaamisen vahvistaminen kentällä on yksi työn tärkeimmistä tavoitteista. Tarjolla on muun muassa täydennyskoulutusta ja verkkokursseja erilaisissa työtehtävissä toimiville ammattilaisille. Tavoitteena on vahvistaa ensisijaisesti primaaritason ehkäisyä, jolloin keskiössä ovat rahapeli-ongelmien ehkäisy, tunnistaminen, arviointi, puheeksi otto ja varhaisvaiheen tuki.

Kouluissa rahapelaaminen yhdistyy selkeimmin terveystietoon, jota opetetaan 1–6 vuosiluokilla integroituna muihin oppiaineisiin ja 7–9 vuosiluokilla itsenäisenä oppiaineena. Useimmissa valtakunnallisesti käytössä olevissa terveystiedon oppikirjoissa ja oppimateriaaleissa nuorten rahapelaamista ei kuitenkaan ole käsitelty. Rahapelaamista koskevat aiheet sopivat osaksi päihde-temojen käsittelyä kouluissa monestakin syystä. Ensinnäkin rahapelaamista koskee samaa 18 vuoden ikäraja kuin tupakkaa ja alkoholia. Toiseksi runsas rahapeli-ongelmien pelaminen ja päihdeiden käyttö (esim. alkoholi) kytkeytyvät nuorilla toisiinsa. Molempiin myös liittyy eriasteisia haittoja sekä mahdollisuus riippuvuuden kehittymi-

Taulukko 1. Säännöllisesti (päivittäin ja viikoittain) rahapelejä pelanneiden nuorten kokemat pelaamisen haitat iän ja sukupuolen mukaan, %.

N=536	Riitoja ystävi- en/ vanhempien kanssa	Vuorokausirytmien häiriintyminen	Syällisyyden ja häpeän tunne	Rahaan liittyvät ongelmat
	%	%	%	%
Sukupuoli				
Pojat	13	10	17	6
Tytöt	16	12	17	7
Ikä				
12	29	21	14	7
14	15	15	16	10
16	14	8	16	7
18	10	9	18	3
Kaikki 12–18	13	10	17	6
N (yhteensä)	72	56	90	34

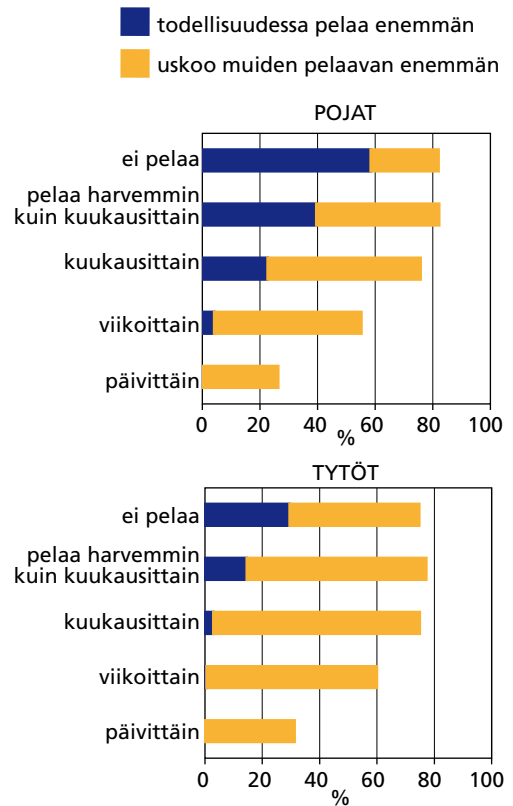
Prosentit eivät summaudu sataan, koska vastaaja voinut ilmoittaa useamman kuin yhden haitan.

seen. Nykyisessä hallitusohjelmassa korostetaan, että päihdepolitiikassa tulee tehostaa toimenpiteitä erityisesti nuorten suojelemiseksi alkoholin, tupakan, huumausaineiden ja rahapeliongelmiin aiheuttamilta haitoilta. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerien (Jokinen 2006) soveltamista yleiseen rahapelihaittojen ehkäisyyn olisikin hyödyllistä pyrkiä aktiivisesti edistämään.

Harhakäsitysten vallassa

Nuorilla ilmeni suuria harhakäsityksiä muiden samanikäisten ja samaa sukupuolta olevien pelaamisesta. Arviot muiden pelaamisen yleisyydestä olivat aivan eri tasolla kuin pelaamisen todellinen yleisyys (kuvio 1). Enemmistö nuorista (yli 70 %) arvioi ikätovereittensa pelaavan enemmän kuin he itse. Havainto ei sinänsä ole uusi. Tämä joukkoharhaksikin kutsuttu ilmiö on tuttu nuorten alkoholitutkimuksista, ja sen tiedetään vaikuttavan sosiaalisen paineen tavoin (ks. esim. Lintonen & Konu 2004).

Tutkimuksessamme ilmeni, että harhakäsitys oli suurin niillä, jotka pelasivat rahapelejä kohtuullisesti, kerran tai muutamia kertoja kuukaudessa. Vaikka tätä joukkoa ei yleisesti ole totuttu pitämään ongelmallisena pelaamisen suhteen, luultavimmin on niin, että tämä joukko on juuri se, jossa esiintyy eniten sosiaalista painetta pelaamisen yleistymiseen. Tutkimuksemme perusteella yli kymmenen prosenttia kaikista rahapelejä viimeisen puolen vuoden aikana pelanneista

Kuvio 1. Niiden osuus (%), jotka uskovat muiden pelaavan enemmän kuin itse pelaa, sekä osuus, joka kyselyn perusteella todellisuudessa pelaa enemmän, tarkasteltuna sukupuolen ja pelaamisen tiheyden mukaan.

nuorista kuului tähän joukkoon. Voidaan ajatella, että purkamalla vallalla olevia harhakäsityksiä juuri tässä joukossa kyetään ehkä vaikuttamaan parhaiten ja vähentämään sosiaalista painetta pelaamisen yleistymiseen. Yhtäältä voidaan ajatella, että mikäli virheellisiin käsityksiin ei puututa, yksi ja todennäköisesti erittäin keskeinen ehkäisevän työn keino menetetään.

Kaiken kaikkiaan päivittäin rahapelejä pelaajien arviot muiden pelaamisen yleisyydestä olivat muita pelaajaryhmiä totuudenmukaisempia. Myös kokonaan pelaamattomien nuorten joukossa arviot osuivat paremmin kohdalleen. Tyttöjen arviot olivat jonkin verran harhaisempia kuin poikien. Nuorimmassa, 12-vuotiaiden ikäryhmässä käsitykset olivat totuudenmukaisempia kuin vanhemmissa ikäryhmissä. Neljäntoista vuoden iässä harhakäsitykset olivat suurimmillaan: 80 prosenttia uskoi ikätovereittensa pelaavan enemmän.

Nuorten harhakäsitykset muiden pelaamisen yleisyydestä nostavat esiin kysymyksen siitä, miten näihin käsityksiin voi vaikuttaa. Perinteinen terveystiedotus on vuosikymmeniä korostanut riskejä ja haittoja. Ajatuksena on ollut, että riskejä kertominen vaikuttaisi yksilön käyttäytymiseen. Riskejä korostavat ja tietyllä tapaa jopa pelotteluunkin pohjaavat menetelmät ovat kuitenkin

osoittautuneet tutkimuksissa toistuvasti tehottomiksi. Tutkimuskirjallisuudessa kritiikki on kohdistunut ennen muuta valistuksen muotoon ja tapaan välittää sitä.

Riskikäyttäytymiseen liittyviä harhakäsityksiä kuitenkin voi ja kannattaakin purkaa. Terveystiedotuksen eri areenoilla on viime vuosina saanut vahvasti jalansijaa *sosiaalisten normien viestintään* liittyvät menetelmät (ks. esim. McAlaney, 2010). Niissä keskeistä on riskikäyttäytymiseen liittyvien harhakäsitysten purkaminen, korjaaminen ja siten koetun paineen ja riskikäyttäytymisen vähentäminen. Kohteena on käyttäytymisen muutos, ei yksinomaan tiedon lisääminen tai asenteiden muutos. Menetelmiä on hyödynnetty onnistuneesti muun muassa Yhdysvalloissa, Isossa-Britanniassa ja Tanskassa. Myös Suomessa kiinnostus menetelmiä kohtaan on lisääntynyt, mutta toistaiseksi niitä ei ole vielä tutkittu laajemmin. Menetelmät ovat kuitenkin edullisia toteuttaa ja helposti muokattavissa eri riskikäyttäytymisen muotoihin. Toivommekin, että ehkäisevän työn parissa toimivat tahot ennakkoluulottomasti perehtyisivät sosiaalisten normien menetelmien mahdollisuuksiin myös pelihaittojen ehkäisyssä.

KIRJALLISUUS

- Blinn-Pike, Lynn & Worthy, Shery & Jonkman, Jeffrey: Adolescent gambling. A review of the emerging field of research. *Journal of Adolescent Health* 47 (2010): 223–236.
- Jaakkola, Tapio. Peluuri vuosiraportti 2008. Helsinki, 2008 http://www.ecredo.fi/peluuri/data/liitteet/peluuri_vuosiraportti_2008.pdf (luettu 28.1.2012)
- Jokinen, Heikki (toim.): Laatatähteä tavoittelemassa. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit. Päihdetyöryhmä. Helsinki: Stakes, 2006.
- Kouluterveyskysely 2010. Valtakunnalliset taulukot. <http://info.stakkes.fi/kouluterveyskysely/FI/tulokset/taulukot2010/index.htm> (luettu 30.11.2012)
- Lintonen, Tomi & Konu, Anne: The misperceived social norm of drunkenness among early adolescents in Finland. *Health Education Research* 19 (2004): 64–70.
- McAlaney, John & Bewick, Bridgette & Hughes, Clarissa: The international development of the ‘Social Norms’ approach to drug education and prevention. *Drugs: education, prevention and policy* 18 (2011): 81–89.
- Raisamo, Susanna & Lintonen, Tomi: Misperceptions of peer gambling norms among adolescents: Analysis of a national sample in Finland. *Open journal of Preventive Medicine* 2 (2012):131–136.
- Raisamo, Susanna & Halme, Jukka & Murto, Antti & Lintonen, Tomi: Gambling-related harms among adolescents: A population-based study. *Journal of Gambling Studies* (2012). doi:10.1007/s10899-012-9298-9
- Stinchfield, Randy: A critical review of adolescent problem gambling assessment instruments. *International Journal of Adolescent Medicine and Health* 22 (2010): 77–93.
- Tammi, Tuukka: Yksinoikeus peleihin, yksinoikeus ongelmiin. Miksi rahapeliongelmissa tuli yhteiskunnallinen huolenaihe? *Yhteiskuntapolitiikka* 73 (2008): 2, 176–184.